

Η ιδέα της πρακτικής άσκησης αφορά την γνωριμία των φοιτητών με το επαγγελματικό περιβάλλον, που θα δραστηριοποιηθούν με την ολοκλήρωση των σπουδών τους και έτσι η σημαντικότητα της ξεπερνά την βαρύτητα των υπόλοιπων μαθημάτων, εφόσον μας δίνεται η ευκαιρία να παρατηρήσουμε τον τρόπο εφαρμογής της γνώσης που τόσα χρόνια προσπαθούσαμε να κατανοήσουμε και να έρθουμε πιο κοντά στην πραγματικότητα των συνθηκών που αντιμετωπίζουν τόσο τα άτομα με ψυχοπαθολογικό φάσμα συμπεριφορών, όσο και οι υπόλοιποι που τα περιβάλλουν. Ιδανικά θα έπρεπε, μέσα στο πλαίσιο της πρακτικής, να είχαμε την δυνατότητα να γνωρίσουμε από κοντά όλους τους χώρους στους οποίους η ψυχολογία εφαρμόζεται και χρησιμοποιείται, από τις φυλακές και τα ψυχιατρεία μέχρι τα κέντρα συμβουλευτικής ζευγαριών, έτσι ώστε να μπορούσαμε να έχουμε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα τόσο για τις μεθόδους της επιστήμης μας, όσο και για τους σκοπούς της.

Η προσωπική μου επιλογή με οδήγησε στο κέντρο ημέρας για παιδιά με αυτισμό ... και οι τρεις μήνες που πέρασα εκεί μου έδωσαν την ευκαιρία να προβληματιστώ, να χαρώ, να τσαντιστώ, να συγκινηθώ αλλά κυρίως να συνειδητοποιήσω την άγνοια μου για τα θέματα που σχετίζονται με παιδιά που αποκλίνουν από την λεγόμενη τυπική ανάπτυξη και τους τρόπους αντιμετώπισης τους.

Αρκετές φορές βρέθηκα σε δύσκολη θέση εξαιτίας της αγεφύρωτης απόστασης μεταξύ αυτών που φανταζόμαστε ότι θα εφαρμόζονται και αυτών που στην πραγματικότητα ίσχυαν, των ψευδαισθήσεων δηλαδή που με τροφοδοτούσαν οι θεωρητικές μου αποσκευές και της πραγματικότητας, για την οποία δεν ευθύνεται η κακή πρόθεση κανενός, αλλά μάλλον οι λάθος κοινωνικές δομές ενός συστήματος, που στηρίζεται στις ιεραρχικές σχέσεις εξουσίας, στη γραφειοκρατία και τις τυπικές υποχρεώσεις του επαγγελματία που εμπορεύεται τις γνώσεις του για το χρήμα.

Παρόλο που υποψιαζόμουν την χρήση της επιστήμης της ψυχολογίας και αναγνώριζα τους κοινωνικούς όρους που αυτή η σχέση δημιουργούσε (ψυχιατρικά νοσοκομεία, ιδρύματα, κέντρα απεξάρτησης, κέντρα ημέρας), επειδή το πλαίσιο αφορούσε παιδιά, θεωρούσα πως ίσως τα πράγματα ήταν διαφορετικά τόσο εξαιτίας της υποχρεωτικής ύπαρξης του παιχνιδιού (!), όσο και της ενισχυτικής αποτελεσματικότητας των παιδικών χαμόγελων που θα προκαλούσαν την απαραίτητη εκείνη μεταβλητότητα στη συμπεριφορά των εκπαιδευτών, με σκοπό την εκ νέου παραγωγή τους.

Έτσι, παρόλο που στα βιβλία και τα άρθρα που είχα διαβάσει σχετικά με το αυτιστικό φάσμα συμπεριφορών, είχα αντιληφθεί την δυσκολία αυτών των παιδιών αναφορικά με θέματα που σχετίζονται με την κοινωνική αλληλεπίδραση με τους άλλους, έλπιζα ότι στα κέντρα ημέρας η καθημερινή επαφή και οι συγκεκριμένες ρυθμίσεις των συνθηκών θα καλλιεργούσαν συμπεριφορές που θα θεμελιώναν, τρόπω τινά, την ενισχυτική δύναμη της συνύπαρξης, ενώ η ηλικία (από 6 έως 15) θα επέβαλλε τη χρήση χαλαρών μεθόδων, εντός ενός μη τιμωρητικού πλαισίου, για τη δημιουργία και διατήρηση των γνωστικών διακρίσεων.

Η πραγματικότητα όμως όπως τη βίωσα τους τελευταίους τρεις μήνες και ιδωμένη από το προσωπικό μου βλέμμα μου δημιούργησε αρκετά ερωτηματικά, κυρίως για θέματα που άπτονται περί της «ηθικής» της επιστήμης της ψυχολογίας και των ανθρωπιστικών επιστημών γενικότερα, καθώς και της επιστήμης της εκπαίδευσης ειδικότερα, ενώ ταυτόχρονα

αποτελέσει το ιδανικό πλαίσιο για την πληρέστερη κατανόηση και εφαρμογή των αρχών του συμπεριφορισμού και πιο συγκεκριμένα των μηχανισμών της ενίσχυσης και της εξάλειψης της ενίσχυσης, φωτίζοντας την άγνοια μου με σκέψεις και δράσεις, που προσωρινά έστω, κατάφεραν να αλλάξουν τις συνθήκες.

Ξαναδιαβάζοντας το ημερολόγιο και επαναφέροντας μέρα με την μέρα, λόγια, βλέμματα, φωνές, κλάματα, χειρονομίες, γέλια, πεταμένα φαγητά, αυτοτραυματισμούς, επαίνους και τροφικούς ενισχυτές, χιόνια, απουσίες και εν κενώ παρουσίες, αντιλαμβάνομαι τη δυσκολία στο να μπορέσω να μεταφέρω πλήρως την εμπειρία μου στο χαρτί και την αδυναμία μου στο να χωρέσω τόσες σκέψεις στο τυπικό κομμάτι μιας εργασίας.

.... είναι ένα μη κερδοσκοπικό σωματείο για άτομα αυτιστικού φάσματος βάσει πειραματικής και εφαρμοσμένης ανάλυσης της συμπεριφοράς (σύμφωνα με την σφραγίδα του), βρίσκεται κάπου κοντά στο μετρό και από το διάστημα μεταξύ 2-3-2011 έως 31-5-2011 εκπαιδευε 10 παιδιά από τις 8.30 το πρωί μέχρι τις 3.30 το μεσημέρι, χρησιμοποιώντας 12 εκπαιδευτές (γυμναστές, εργοθεραπευτές, λογοθεραπευτές και ψυχολόγους). Οι κτηριακές εγκαταστάσεις περιλαμβάνουν ένα τριώροφο, όπου στο υπόγειο βρίσκεται το γυμναστήριο με τραμπολίνο, διαδρόμους για τρέξιμο, ποδήλατα, μια τραμπάλα και μια τσουλήθρα, στο ισόγειο είναι το γραφείο της διεύθυνσης και ο χώρος εκπαίδευσης των πρώιμων (τα μικρότερα παιδιά του κέντρου ηλικίας από 6 έως 8 ετών), στον πρώτο όροφο ο χώρος εκπαίδευσης των μεγαλύτερων παιδιών και στον τελευταίο όροφο το γραφείο του επιστημονικού διευθυντή και κάποια δωμάτια που περιστασιακά μόνο χρησιμοποιούνται.

Κάθε παιδί βρίσκεται στο δικό του γραφείο, με τον αποκλειστικό του εκπαιδευτή για μία τουλάχιστον ώρα και μετά αλλάζει εκπαιδευτή. Ο λόγος που συμβαίνει αυτό είναι γιατί τα παιδιά με αυτιστική συμπεριφορά συνήθως παρουσιάζουν δυσκολίες στη αντιμετώπιση της αλλαγής των προσώπων και έτσι η καθημερινή αλλαγή των εκπαιδευτών τα βοηθά να προσαρμοστούν στην μεταβλητότητα που παρουσιάζει η ίδια η ζωή. Το πρόγραμμα των παιδιών αλλάζει καθημερινά και η εναλλαγή των προσώπων μπορεί να φαίνεται τυχαία αλλά δεν είναι, κι αυτό γιατί κάθε παιδί έχει έναν υπεύθυνο (ανεξάρτητα από την ειδικότητα του και τις σπουδές του), με τον οποίο μοιράζεται τις περισσότερες ώρες και 2 με 3 συγκεκριμένους εκπαιδευτές ακόμα, που συμπληρώνουν τις υπόλοιπες ώρες της ημέρας.

Αυτό που μου έκανε μεγάλη εντύπωση, από την πρώτη κιόλας μέρα, ήταν ότι μεταξύ των παιδιών δεν υπήρχε καμία συνεργασία, επικοινωνία, κοινωνικότητα ή παιχνίδι. Το καθένα ήταν με την πλάτη γυρισμένη προς τους άλλους, κοιτώντας είτε τον τοίχο είτε τον εκπαιδευτή (ο χώρος των γραφείων χωρίζεται και απομονώνεται με γυψοσανίδες) και με εξαίρεση την ώρα του φαγητού και τις στιγμές των φωνών και των κλαμάτων, τα παιδιά αγνοούσαν το ένα την ύπαρξη του άλλου.

Οι εκπαιδευτές είναι νέοι μεταξύ 20 και 30 ετών, που εκπαιδεύονται από το συγκεκριμένο κέντρο στις αρχές της επιστήμης της συμπεριφοράς. Στο πρόσφατο παρελθόν και ενώ το κέντρο χρησιμοποιούσε την ανάλυση της συμπεριφοράς, ταυτόχρονα, σύμφωνα με μαρτυρίες των παιδιών που δούλευαν εκεί, η χρήση τιμωρίας (λαβές, ελαφρά χτυπήματα) ήταν αναπόσπαστο μέρος της καθημερινής ρουτίνας. Τις μέρες της πρακτικής και με την προσφάτως καινούργια επιστημονική διεύθυνση, υπήρχε μια τάση

αλλαγής της υφιστάμενης τιμωρητικής κατάστασης, κάτι το οποίο συζητιόταν αρκετά μεταξύ των παιδιών που δούλευαν εκεί.

Τις πρώτες μέρες και ύστερα από αρκετή συζήτηση με τον επόπτη ψυχολόγο και επιστημονικό σύμβουλο του κέντρου, ο ρόλος που μας ανατέθηκε ήταν η διακριτική παρατήρηση συγκεκριμένων παιδιών, που επιλέγαμε από κοινού. Εξαιτίας όμως της κατανομής και διαμόρφωσης του χώρου η παρατήρηση μας κάλυπτε σχεδόν όλα τα παιδιά του ορόφου.

Αρχικά η αίσθηση που μου δημιουργήθηκε ήταν ότι η παρουσία μας ως παρατηρητές έφερνε σε αμηχανία, όχι τόσο τα παιδιά, όσο τους εκπαιδευτές και ενώ αρχικά κατέγραφα άμεσα τα στοιχεία που με ενδιαφέρονε, αρκετά σύντομα εγκατέλειψα το χαρτί και το στυλό και επέλεξα να γράφω τις παρατηρήσεις μου το συντομότερο δυνατό, εκτός του πλαισίου του κέντρου.

Η δύσκολη θέση που φέρναμε τους άλλους πιθανότατα οφείλεται στη θέση εξουσίας που κατείχαμε εξαιτίας της άμεσης επαφής μας με τον επιστημονικό υπεύθυνο, με την διεύθυνση του κέντρου (η οποία στην πρώτη κιόλας συνάντησή μας είπε να έχουμε αυτιά και μάτια ανοιχτά και να την ενημερώσουμε άμεσα για οτιδήποτε δεν μας αρέσει), με τον επόπτη καθηγητή μας, καθώς και εξαιτίας της εξουσίας της γνώσης που εμπεριέχουν σπουδές όπως αυτή της επιστήμης της ψυχολογίας. Το βλέμμα που παρακολουθεί και κρίνει, παρόλο που το έχουμε μάθει όλοι από πολύ μικροί (είναι το βλέμμα της μαμάς και του μπαμπά, του δασκάλου, του γιατρού, του δικαστή, του δεσμοφύλακα, του καταδότη και ιερέα) δεν είναι συνήθως αρεστό από κανέναν.

Από τις πρώτες κιόλας στιγμές συνειδητοποίησα ότι η συγκεκριμένη εμπειρία θα ήταν το ιδανικό πλαίσιο για τη δημιουργία νέων διακρίσεων και την πληρέστερη κατανόηση των αρχών του συμπεριφορισμού εφόσον εφαρμογές που διάβαζα στα βιβλία, γινόντουσαν μπροστά στα μάτια μου. Για τα γνωστικά προγράμματα των παιδιών χρησιμοποιούσαν κάρτες που εμφάνιζαν σε εικόνες τις διακρίσεις π.χ. εκμάθηση συναισθημάτων : υπήρχαν κάρτες που παρουσίαζαν πρόσωπα χαρούμενα, λυπημένα, θυμωμένα και στην περίπτωση που το παιδί είχε λόγο τον ρωτάγανε «τι είναι;». Αν το παιδί έδινε τη σωστή απάντηση τότε το ενισχύανε είτε με τροφικό ενισχυτή, είτε με κοινωνικό ενισχυτή (μπράβο αστεράκι) και το πρόγραμμα ενίσχυσης ήταν είτε αμετάβλητης αναλογίας AA1, είτε μεταβλητής αναλογίας . Στην περίπτωση που το παιδί δεν είχε λόγο, του παρουσίαζαν παραπάνω από μία κάρτες και του έλεγαν «δείξε λυπημένος» με τις ανάλογες συνέπειες.

Πράγματι, ο μηχανισμός δημιουργίας διακρίσεων και κατακτήσεως νέας γνώσης, που ανέδειξε η συμπεριφοριστική προσέγγιση και που βασίζεται στην ενίσχυση της σωστής απάντησης και την εξάλειψη της ενίσχυσης των λανθασμένων αποδείχτηκε πολύ αποτελεσματικός. Οι προηγούμενες γνωστικές κατακτήσεις των παιδιών, όταν τις χρησιμοποιούσαν, ενίσχυαν ακόμα περισσότερο το πλαίσιο προσφέροντας πλήθος σωστών απαντήσεων. Όταν όμως οι σωστές απαντήσεις και οι ενισχυτικές συνέπειες τους ήταν λίγες και οι λανθασμένες πολλές, τότε συνήθως το παιδί κατέληγε να στερεοτυπεί.

Η στερεοτυπία των παιδιών με αυτιστικό φάσμα συμπεριφοράς, ποικίλει από αυτοτραυματικές δράσεις μέχρι λαρυγγισμούς που θυμίζουν πουλιά και οι αντιδράσεις που προκαλούν ποικίλουν κι αυτές από σοκ μέχρι το γέλιο. Ο χειρισμός της στερεοτυπικής συμπεριφοράς των παιδιών από τους εκπαιδευτές διέφερε κι αυτός ανάλογα με το ποιο παιδί στερεοτυπούσε και ποιόν εκπαιδευτή είχε μπροστά του (ο κάθε εκπαιδευτής είχε και ένα

προσωπικό στυλ χειρισμού ως αποτέλεσμα της μακροπρόθεσμης επαφής του με τα συγκεκριμένα παιδιά), αν και η συνηθέστερη πρακτική ήταν της αδιαφορίας (καμία ενίσχυση, καμία βλεμματική επαφή, ουδέτερη έκφραση στο πρόσωπο).

Τα ομαδικά προγράμματα των παιδιών αφορούσαν βόλτα στο κοντινό mall, ή κάποιες φορές στην παιδική χαρά της γειτονιάς, ενώ για ένα διάστημα είχε καθιερωθεί το ομαδικό πρόγραμμα στο γυμναστήριο. Παρόλο που ήμασταν όλοι μαζί (συνήθως καμιά 20αριά άτομα), δεν υπήρχε καμία αλληλεπίδραση μεταξύ των παιδιών, τα οποία πέρα από τον εκπαιδευτή τους δεν είχαν με κανέναν άλλο επικοινωνία. Σκοπός των ομαδικών προγραμμάτων δεν ήταν η κοινωνικοποίηση, αλλά η δημιουργία πιο ελεγχόμενης και πειθήνιας συμπεριφοράς των παιδιών, στις ανάλογες εξωτερικές συνθήκες. Τα παιδιά μάθαιναν να παραγγέλνουν το χυμό τους και να τον πίνουν χωρίς να ενοχλούν, ενώ συνήθως τα απασχολούσαν με ζωγραφική ή το διάβασμα περιοδικών. Στις κούνιες ή στο γυμναστήριο, οι δραστηριότητες των παιδιών ήταν ατομικές, με εξαίρεση το τραμπολίνο στο οποίο, λόγω στενότητας χώρου, τα παιδιά, όταν ήταν περισσότερα από ένα, αντιλαμβάνονταν το ένα την παρουσία του άλλου και κάποιες φορές κρατιόντουσαν χέρι χέρι, ενώ τα πρόσωπα τους και τα χαμόγελα τους αποκάλυπταν το πόσο πολύ το απολάμβαναν. Επειδή το τραμπολίνο ήταν ενισχυτικό για όλα τα παιδιά χρησιμοποιούταν ως πλαίσιο και ενίσχυση για την δημιουργία γνωστικών διακρίσεων με μεγάλη επιτυχία (ειδικά για τα μικρότερα παιδιά). Οι μόνοι που αλληλοεπιδρούσαν μεταξύ τους στα ομαδικά προγράμματα ήταν οι εκπαιδευτές και αυτοί συνήθως αναφερόντουσαν σε πρόσφατες συμπεριφορές των παιδιών (επειδή ήταν στους κανονισμούς το να μη μιλάνε για τα παιδιά μπροστά στα παιδιά, ως επί το πλείστον μίλαγαν στα αγγλικά) και στους χειρισμούς που ακολουθούσαν.

Έτσι, αυτό που με εντυπωσίασε από τις πρώτες βδομάδες που παρακολουθούσα τα δρώμενα στο κέντρο ήταν η απουσία αλληλεπίδρασης μεταξύ των παιδιών. Στις συζητήσεις που ακολούθησαν με τους εκπαιδευτές, οι λόγοι για τους οποίους δεν επιχειρούσαν ομαδικά προγράμματα αλληλεπίδρασης ήταν γιατί 1) είναι τεράστια ευθύνη να ασχολείσαι με περισσότερα από ένα παιδιά 2) οι στερεοτυπικές και ανεπιθύμητες συμπεριφορές θα μεταδίδονταν σαν ιός, εξαιτίας της μίμησης μεταξύ των παιδιών 3) δε θα είχαν τα επιθυμητά αποτελέσματα, εφόσον τα παιδιά δεν μπορούσαν να αλληλεπιδράσουν 4) θα έχαναν πολύτιμο χρόνο από τα γνωστικά τους προγράμματα.

Αυτό που δεν ειπώθηκε ποτέ είναι η πιθανή αναστάτωση που θα δημιουργούσαν τέτοιου είδους ομαδικά προγράμματα τόσο στο ημερήσιο πρόγραμμα του κέντρου, όσο και πιο σημαντικό, στις εργασιακές ώρες και κατά συνέπεια αμοιβές των συγκεκριμένων εκπαιδευτών (αν ένας εκπαιδευτής ασχολιόταν ταυτόχρονα με περισσότερα από ένα παιδιά, η απειλή είναι το τι θα έκαναν οι υπόλοιποι εκπαιδευτές, που θα περίσσευαν). Αυτός που αντιμετώπιζε θετικά την δημιουργία ομαδικού προγράμματος ήταν ο επιστημονικός σύμβουλος, ο οποίος με προέτρεψε να σκεφτώ κάτι που να αφορά την κατάλληλη ρύθμιση των συνθηκών, έτσι ώστε να ενισχύουμε τις συμπεριφορές που σχετίζονται με την αλληλεπίδραση μας με τους άλλους.

Η ταυτόχρονη παρακολούθηση των μαθημάτων του εργαστηρίου της ανάλυσης της συμπεριφοράς, αποτέλεσε πηγή νέων διακρίσεων και προβληματισμών σχετικά με την χρησιμότητα, την ωφελιμότητα και την

δυνατότητα εφαρμογής των γνώσεων της ψυχολογίας , σε σχετικά ελεγχόμενο περιβάλλον, με στόχο την κατάλληλη ρύθμιση των συνθηκών, έτσι ώστε να προκαλέσουν την επιθυμητή συμπεριφορά και ταυτόχρονα, μέσω των πιθανών εξαιρέσεων και λαθών, να επιφέρουν την πληρέστερη κατανόηση των μηχανισμών και των αρχών που την διέπουν.

Τα κυριότερα ερωτηματικά που αναδύθηκαν κατά την διάρκεια της τρίμηνης παρουσίας και επαφής μας με το κέντρο ημέρας για παιδιά με αυτιστικό φάσμα συμπεριφοράς, σχετιζόντουσαν με την εύρεση κοινών στοιχείων μεταξύ των παιδιών, που σχετίζονται με τις συνθήκες και το περιβάλλον που μεγάλωσαν και που θα επέτρεπαν να διακρίνουμε τους πιθανούς όρους που οδηγούν στη ψυχοπαθολογία. Η προσεχτική ανάγνωση των ιστορικών των παιδιών και οι πληροφορίες που μου παρείχαν οι εκπαιδευτές, ενώ διάφεραν αρκετά (άλλα παιδιά είχαν μεγαλώσει μόνο με τη μαμά, άλλα με τη γιαγιά και τον παππού, άλλα και με τους δύο γονείς) και δεν άφηναν πολλά περιθώρια για την εύρεση αδιάσειστων κοινών στοιχείων, επέτρεπαν την διατύπωση της εξής διαπίστωσης: όσοι ήταν υπεύθυνοι για την ανατροφή και το μέγαλωμα των παιδιών, είχαν πρόβλημα στο πώς να διαχειριστούν τη συμπεριφορά τους και να ρυθμίσουν τις συνθήκες, έτσι ώστε να αλληλοεπιδράσουν μεταξύ τους, προκαλώντας ευχάριστα συναισθήματα (με εξαίρεση ίσως μια μητέρα η οποία έδειχνε να απολαμβάνει τη σχέση της με το γιο της, αλλά ταυτόχρονα δεχόταν από τους εκπαιδευτές επίκριση γιατί, σύμφωνα με τα λεγόμενα τους, τον κακομάθαινε με αγκαλιές και χάρδια).

Το γεγονός ότι η επαφή με το παιδί μπορεί να προκαλεί δυσάρεστα συναισθήματα άγχους, φόβου, ντροπής τα οποία πιθανότατα αντιλαμβάνεται και το παιδί, ενώ σαφέστατα δεν είναι η αιτία, αποτελεί παρόλα αυτά καθημερινή διαδικασία, η οποία επιτρέπει στο παιδί να ερμηνεύει τις στιγμές της μοναξιάς του, μέσω των σημάτων ασφαλείας και της ανακούφισης που πιθανότατα προσφέρουν.

Επιπρόσθετο προβληματισμό προκαλούσαν τα παιδιά που ενώ είχαν την ικανότητα της ομιλίας δεν παρήγαν αυθόρμητο λόγο και οι λιγιστές φορές που ακουγόταν η φωνή τους, ήταν οι στιγμές που απαντούσαν στις τυπικές ερωτήσεις γνωστικού περιεχομένου των εκπαιδευτών. Εξαίρεση στις στιγμές απόλυτης σιωπής αποτελούσαν οι στερεοτυπικοί μονόλογοι, οι οποίοι δεν είχαν καμία λειτουργικότητα και δεν εξυπηρετούσαν την κοινωνική επαφή με τους άλλους (κάποιο παιδί μονολογούσε μιμούμενο την φωνή πωλητή τηλεπροιόντων και κάποιο άλλο αναφέροντας διαλόγους από παιδική εκπομπή), αλλά μάλλον ενίσχυαν το πλαίσιο της μοναξιάς και της απομόνωσης, προκαλώντας δράσεις αδιαφορίας από τους υπόλοιπους (άφησε τον τώρα, μην του δίνεις καμία σημασία, στερεοτυπεί- ήταν οι προτροπές που ακούγαμε από τους εκπαιδευτές).

Το γεγονός ότι τα παιδιά είχαν λόγο και δεν τον χρησιμοποιούσαν, καθώς και η μακροπρόθεσμη αλληλεπίδραση μου με το περιβάλλον (κυρίως το γεγονός ότι είμαι μητέρα 2 παιδιών, ηλικίας 4 και 5 ετών), σχηματοποίησαν την ιδέα για μια παρέμβαση, που θα στοχεύει στη δημιουργία αυθόρμητου λόγου (και κατά συνέπεια στη μεταβλητότητα της συμπεριφοράς), χρησιμοποιώντας ως ενισχυτικό πλαίσιο το ομαδικό παιχνίδι, μεταξύ παιδιών με αυτιστικό φάσμα συμπεριφοράς, ρυθμίζοντας έτσι τις συνθήκες ώστε μακροπρόθεσμα να θεμελιωθεί η ενισχυτική δύναμη της κοινωνικής αλληλεπίδρασης ανάμεσα σε συνομηλίκους. Δεδομένου ότι τα περισσότερα παιδιά είχαν αδέρφια με τυπική ανάπτυξη ή παρακολουθούσαν μαθήματα στο τοπικό δημόσιο νηπιαγωγείο ή

έστω ερχόντουσαν σε επαφή με άλλα παιδιά (συγγενείς, γειτονιά), αν θα μπορούσαμε να μετατρέψουμε το ομαδικό παιχνίδι σε ενισχυτική συνέπεια των λειτουργικών δράσεων της επαφής με άλλα παιδιά, θεωρούμε ότι οι ευκαιρίες για κοινωνική αλληλεπίδραση θα ήταν συχνές, σε μακροπρόθεσμο πλάνο.

Η ιδέα για πρόγραμμα ενίσχυσης της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, μέσω της χρήσης ομαδικών παιχνιδιών και η πρόβλεψη για παραγωγή αυθόρμητου λόγου και αύξηση της μεταβλητότητας της συμπεριφοράς είχαν την έγκριση, τόσο της διοίκησης όσο και του επόπτη ψυχολόγου, ενώ παράλληλα μου δόθηκε η ευκαιρία να γνωρίσω μέσω της παρατήρησης αλλά και της ενεργούς αλληλεπίδρασης, σχεδόν όλα τα παιδιά μιας και οι προτάσεις για την σύσταση της ομάδας άλλαζαν συχνά, όπως και οι πρακτικές καθημερινές ανάγκες για την κάλυψη του προγράμματος.

Μέσω και εξαιτίας αυτής της αλληλεπίδρασης ανακάλυψα ότι σε κάποια παιδιά δεν είχε θεμελιωθεί ακόμα η ενισχυτική δύναμη της ακρόασης ιστοριών, καθώς η προσπάθεια μου να τους διαβάσω παραμύθια τους προκαλούσε στερεοτυπίες ή δράσεις φυγής και έτσι η παρέμβαση εφόσον είχε κάτι ακόμα να ενισχύσει, έγινε ακόμα πιο συγκεκριμένη, καταλήγοντας στη δημιουργία ομάδας παιχνιδιού 2 ατόμων, εντός ενός μη τιμωρητικού πλαισίου, στο οποίο θα ενισχυόταν η κοινωνική αλληλεπίδραση μεταξύ των παιδιών και κατά συνέπεια η συμμετοχή στο παιχνίδι, με πρόγραμμα μεταβλητής αναλογίας (η παρεμβατική παρουσία του εκπαιδευτή θα μειωνόταν σταδιακά), μέχρι το χρονικό σημείο εκείνο όπου τα παιδιά θα μπορούσαν να παίξουν μόνα τους. Τα παιχνίδια που θα χρησιμοποιούσαμε ήταν τα εξής:

1.κουκλοθέατρο, για την ταυτόχρονη ενίσχυση της ακρόασης και της αφήγησης ιστοριών.

2.μπογιές προσώπου (face painting), για την πιο εύκολη και διασκεδαστική μετάβαση σε παιχνίδια ρόλων (δραματοποίηση).

3.κυνήγι θησαυρού, για να διαπιστώσουμε το πόσο ικανοποιητικά έχει θεμελιωθεί ο μηχανισμός της τήρησης κανόνων. Παράλληλα, σκεφτήκαμε την εφαρμογή ενός παιχνιδιού συνεργατικότητας, σύμφωνα με το οποίο, για να πάρει κάθε παιδί το χάρτη του, θα έπρεπε να δώσει το χάρτη στο άλλο παιδί (η ιδέα αφορούσε κυρίως το ένα παιδί, το οποίο ήταν μοναχοπαιδί και δυσκολευόταν και να μοιραστεί και να συνυπάρξει με άλλα παιδιά – η αγαπημένη του φράση ήταν «φύγε» και η συνηθισμένη απάντηση της εκπαιδευτριάς του ήταν «θέλεις να παίξεις μόνος σου.. πες.. θέλω να παίξω μόνος μου»)

4.το καπέλο του παραμυθά, είναι παιχνίδι προσωπικής έμπνευσης, σύμφωνα με το οποίο όποιος φοράει το καπέλο λέει και μια ιστορία. Το καπέλο μεταφέρεται με την σειρά από κεφάλι σε κεφάλι.

5.κρυφτό, στο οποίο θα ενισχύεται η μεταβλητότητα στην επιλογή της κρυψώνας (και για να υπάρχουν περισσότερες επιλογές θα μπορούσαμε να κρύβουμε και αντικείμενα), τόσο εξαιτίας της αύξησης του χρόνου παραμονής σε αυτή, όσο και κοινωνικά, τροφικά.

6.κυνηγητό, για την εκτόνωση και τους αυτόματους κιναισθητικούς ενισχυτές που προσφέρει. Παρόλο που θεωρούσα αυτονόητο το ότι τα όλα παιδιά θα γνώριζαν να παίζουν κυνηγητό, με μεγάλη έκπληξη ανακάλυψα ότι ορισμένα δεν ήξεραν τον βασιλιά των παιχνιδιών, γεγονός που ευτυχώς, γρήγορα διορθώθηκε.

7.αγαλματάκια, ακούνητα, αμίλητα, αγέλαστα, για την τήρηση κανόνων και την μείωση των στερεοτυπικών δράσεων που επιβάλλει η ακινησία.

Η παρέμβαση θα ήταν ωριαία (κάθε παιχνίδι θα διαρκούσε περίπου 10 λεπτά, χωρίς όμως να τηρείται αυστηρό χρονοδιάγραμμα) και θα γινόταν 3 φορές την εβδομάδα, ενώ η σειρά των παιχνιδιών θα άλλαζε κάθε φορά. Στόχος της παρέμβασης θα ήταν η παραγωγή αυθόρμητου λόγου, η ενίσχυση της ακρόασης ιστοριών, η μεταβλητότητα στη συμπεριφορά, μέσω της συμμετοχής στο παιχνίδι και η σταδιακή θεμελίωση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης ως πλαίσιο δράσεων στο οποίο ευχάριστα γεγονότα και δράσεις συμβαίνουν. Όραμα ήταν η δημιουργία παρέας παιχνιδιού μεταξύ των παιδιών χωρίς την ανάγκη καμίας παρέμβασης από τον εκπαιδευτή (και αν αυτό συνέβαινε τη συμμετοχή και τρίτου παιδιού).

Από την αρχή ήξερα ότι όσα σκεφτόμουν να κάνω θα χρειαζόντουσαν αρκετό χρόνο, κάτι που δυστυχώς ήξερα ότι δεν είχα, μιας και μπροστά μου διέθετα μόνο 4 βδομάδες, αλλά η υποστήριξη της διεύθυνσης (η οποία μου πρότεινε να συνεχίσω ως εργαζόμενη από τον Σεπτέμβριο) και του επόπτη ψυχολόγου, καθώς και η δικιά μου επιθυμία να δω αυτά τα παιδιά να παίζουν, λειτούργησαν ως ενισχυτές ικανοί να μην επιτρέψουν στις αντικειμενικές δυσκολίες και στις δυσοίωνες προβλέψεις, που αφορούσαν τόσο την έλλειψη χρόνου, όσο και την ουσιαστικοποιημένη ανικανότητα των παιδιών για να διασκεδάσουν, να ακούσουν, να μιλήσουν και να συμμετέχουν, να τροποποιήσουν τα σχέδια μας.

Αυτά άλλαξαν ύστερα από απρόβλεπτα γεγονότα (το ένα από τα παιδιά αρρώστησε) και προβλεπόμενες παρεμβάσεις εκ μέρους των εκπαιδευτών, που ζήτησαν αλλαγή στη διάρκεια του προγράμματος (από μια ώρα προτάθηκε να γίνει 20λεπτο), στις μέρες (από Δευτέρα Τετάρτη Παρασκευή έγινε Δευτέρα Τρίτη Τετάρτη) και απαίτησαν να είναι υποχρεωτική η παρουσία τους για να διατηρούν ελεγχόμενη τη συμπεριφορά των παιδιών και να με βοηθήσουν στη διατήρηση του ενδιαφέροντος τους. Παρόλο που η επιπλέον παρουσία των εκπαιδευτών τροποποιούσε ριζικά τα πλάνα μας, επιτρέποντας σε ανεξέλεγκτες εξωγενείς μεταβλητές και απρόβλεπτες συμπεριφορές να εισχωρήσουν, αναγνωρίζοντας ότι η θέση μας στο συγκεκριμένο δίκτυο εξουσίας δεν μας επέτρεπε να αρνηθούμε, τονίσαμε επισταμένως την σημαντικότητα του μη τιμωρητικού πλαισίου για την παρέμβαση μας και εξηγήσαμε ότι ακόμα και η στέρηση ενός αγαπημένου αντικειμένου ή δραστηριότητας, είναι τιμωρία, προτρέποντας τους να μη κάνουν τίποτα, πέρα από το να παρακολουθούν.

Ακολούθησαν νέες καθυστερήσεις λόγω ακαταλληλότητας της συμπεριφοράς των παιδιών, σύμφωνα πάντα με τις απόψεις των εκπαιδευτών, ώσπου αναπόφευκτα έφτασε η στιγμή που οι σκέψεις μας θα γινόντουσαν δράσεις και αλληλεπίδραση. Ο χώρος πλαίσιο ήταν το γυμναστήριο, όπου εκείνη τη ώρα απροσδόκητα πραγματοποιούσαν ατομικό πρόγραμμα γυμναστικής 2 παιδιά και εργασίες 2 εργάτες μαζί με τον επόπτη ψυχολόγο που τους βοηθούσε έτσι ώστε να τελειώνουν γρηγορότερα. Το κουκλοθέατρο είχε στηθεί, ενώ απέναντι του είχαμε τοποθετήσει στρώματα για να κάτσουν τα παιδιά και οι εκπαιδευτές τους. Όταν όλοι πήραν τις θέσεις τους η παράσταση ξεκίνησε...με τη φωνή μας να προσπαθεί να ακουστεί εν μέσω θορύβων και ήχων που δεν μπορούσαμε να ελέγξουμε.

«Κυρίες και κύριοι η παράσταση αρχίζει» τους είπα, μετά υποκλίθηκα μπροστά τους και ξεκίνησα να με χειροκροτώ. Ακολούθησε δυνατό

χειροκρότημα από όλους τους παρευρισκόμενους, μπήκα πίσω από το κουκλοθέατρο, έβαλα μια κούκλα καμηλοπάρδαλη στο χέρι μου, η καμηλοπάρδαλη εμφανίστηκε πίσω από τις κουρτίνες και άρχισε να χαιρετάει ένα ένα τα παιδιά και τους εκπαιδευτές.

«γεια σου Λ..»

«γεια» απάντησε ο Λ

«γεια σου Γ..»

«γεια σου καμηλοπάρδαλη» απάντησε ο Γ

«είσαστε έτοιμοι να ακούσετε μια ιστορία..»

«ναιiiiiiiί..» φώναξαν όλοι μαζί, ενώ ταυτόχρονα άλλα 3 παιδιά και οι εκπαιδευτές τους μας ζήτησαν πολύ ευγενικά να παίξουν μαζί μας. Στριμωχτήκαν όλοι μαζί στα στρώματα και χωρίς κανείς να μιλάει ακούγαν με μεγάλη προσοχή την ιστορία. Κάποια από τα παιδιά γέλασαν όταν η ουρά του λιονταριού πιάστηκε σε ένα κλαδί και αυτό φώναζε «βοήθεια, βοήθεια» και όταν πήγαν τα βτραχάκια οι φίλοι του και τον σώσανε τα περισσότερα προσωπάκια που είχα την τύχη να βλέπω, λάμπανε από χαρά. Μόλις η μικρή και αυθόρμητη ιστορία μας τελείωσε, μετά το δυνατό χειροκρότημα (μέχρι και οι εργάτες χειροκροτούσανε), οι εκπαιδευτές και τα παιδιά φώναζαν ρυθμικά «κι άλλο, κι άλλο», οπότε ακολουθώντας τις επιταγές του πλήθους τώρα στη σκηνή βγήκε ο πειρατής, ο οποίος κρατούσε μπογιές για το πρόσωπο και προέτρεψε όλους τους πειρατές να βαφτούνε..

Με τη βοήθεια μας τα παιδιά μεταμορφώθηκαν σε ατρόμητους και τρομαχτικούς πειρατές, με μαύρα μάτια, νεκροκεφαλές, μουστάκια, μούσια και τατουάζ, ενώ όταν ξαναβγήκε στη σκηνή ο πειρατής, έγινε χαμός από τα γέλια και τις φωνές. Η κούκλα πειρατής πήρε την κατάσταση στα χέρια της και είπε «όποιος είναι πειρατής να σηκώσει τα χέρια ψηλά»

Τα παιδιά σήκωσαν αμέσως τα χέρια τους ψηλά

«όποιος είναι πειρατής να σηκωθεί όρθιος»

Όλα τα παιδιά σηκώθηκαν όρθια

«όποιος είναι πειρατής να πηδήξει τρεις φορές»

Και πάλι η εντολή έγινε δεκτή με ενθουσιασμό. Η ατμόσφαιρα θύμιζε πάρτι και το χαμόγελο στο πρόσωπο των παιδιών έδειχνε ότι αν μη τι άλλο πέρασαν ωραία. Η ιστορία που ακολούθησε ήταν πιο μικρή, ενώ το χειροκρότημα που ακολούθησε εξίσου δυνατό με το προηγούμενο. Είχε έρθει πλέον η στιγμή να δοκιμαστεί αυτό που με τον επόπτη ψυχολόγο περιμέναμε να δούμε: αν θα συμμετείχαν τα παιδιά και αν το παιχνίδι του κουκλοθέατρου θα παρήγαγε, πέρα από χαρά, μεταβλητότητα στο λόγο και τη συμπεριφορά.

«σειρά σου να παίξεις» είπα αμέσως μετά και έδειξα το κουκλοθέατρο. Όλα τα παιδιά σηκώθηκαν με τη σειρά, μπήκαν πίσω από το κουκλοθέατρο έβαλαν κούκλες στα χέρια τους, οι κούκλες εμφανιζόντουσαν πίσω από τις κουρτίνες και νέα κύματα ενθουσιασμού και χειροκροτήματος ξέσπαζαν. Όλα τα παιδιά με τις κούκλες στα χέριαμίλαγαν, αλλά δυστυχώς ο θόρυβος δεν μας επέτρεπε να καταλάβουμε και να ακούσουμε το τι ειπώθηκε. Κάποιο παιδί με τον πειρατή στο χέρι είπε «γεια σας είμαι ο πειρατής», κάποιο άλλο έβαζε όλες τις κούκλες στο χέρι και τις έσπρωχνε μια μια έξω από τις κουρτίνες φωνάζοντας «φύγε εσύ..έλα να παίξουμε..γεια.. πάμε..». Τα παιδιά που δεν είχαν ομιλία και έτυχε να μας συνοδεύσουν στη παρέμβαση, συμπεριφέρθηκαν στις κούκλες με τρόπο ανάλογο με αυτόν των υπολοίπων παιδιών (οι κούκλες μπήκαν όλες στα χέρια των παιδιών, ενώ υπήρχε και

συμβολισμός στις κινήσεις, με τις κούκλες να αγκαλιάζονται, να φιλιούνται, να τσακώνονται και να κυνηγιούνται).

Με όλα αυτά, ο χρόνος κύλησε χωρίς να το καταλάβουμε και ξεπέρασε την προτεινόμενη διάρκεια, ενώ οι αντιδράσεις των παιδιών και τα έκπληκτα μάτια των εκπαιδευτών ήταν το καλύτερο ενισχυτικό για την παρέμβαση, που σαφέστατα είχε χάσει πλέον κάθε πειραματική αξία. Τόσο το πλήθος των εξωγενών μεταβλητών (αριθμός των παιδιών και των εκπαιδευτών, θόρυβος, βλέμματα, πειράγματα, ομιλίες), η ελλιπής συλλογή δεδομένων και η μετέπειτα αλλαγή προτεραιοτήτων ως προς τη στόχευση του προγράμματος (πλέον η παρέμβαση αφορούσε κυρίως το κουκλοθέατρο και ήταν ανοιχτή για οποιοδήποτε παιδί ή εκπαιδευτή ήθελε να συμμετέχει), μας απομάκρυναν από τη δημιουργία ομάδας παιχνιδιού μεταξύ παιδιών με αυτιστικό φάσμα συμπεριφορών και συγκεκριμενοποίησε τις δράσεις μας για την κατάλληλη ρύθμιση των συνθηκών, που πιθανότατα αυξάνουν την ενισχυτική δύναμη της ακρόασης και της αφήγησης ιστοριών.

Η πρώτη μέρα της παρέμβασης απέδειξε ότι οι προβλέψεις που ενοχοποιούσαν τον αυτισμό για την έλλειψη κοινωνικού ενδιαφέροντος και την στερεοτυπία στη συμπεριφορά και θεωρούσαν δεδομένη την μη συμμετοχή στο παιχνίδι και την αποτυχία του προγράμματος, ήταν αβάσιμες και παραπλανητικές και έτσι, παρόλο που το πείραμα απέτυχε, η παρέμβαση απέδειξε την σημαντικότητα της κατάλληλης ρύθμισης των συνθηκών για την παραγωγή και εδραίωση επιθυμητών συμπεριφορών. Ο αυτισμός αν θεωρηθεί, όχι ως ερμηνεία, αλλά ως η περιγραφή του φάσματος συμπεριφοράς ορισμένων παιδιών, τότε αναπόφευκτα ο επιστημονικός λόγος και οι ερμηνευτικές προσπάθειες του, θα στραφούν στο περιβάλλον, τις συνθήκες και τους μηχανισμούς αλληλεπίδρασης που διέπουν τη συμπεριφορά.

Η ουσιαστικοποιημένη αντιμετώπιση των φαινομένων της ψυχοπαθολογίας από την επιστήμη της ψυχολογίας (γεννιούνται, είναι στο DNA, είναι στη ψυχή, είναι καθοριστικά τα 5 πρώτα χρόνια της ζωής) και η αντίστοιχη θεώρηση των φαινομένων της κοινωνικής παθολογίας (εγκληματικότητα, φτώχεια, εξαθλίωση, μόλυνση) από την επιστήμη της κοινωνιολογίας (είναι οι υπερκείμενες κοινωνικές δομές, είναι ο άνθρωπος εκ γενετής κακός και βίαιος), όχι μόνο συγκαλύπτουν και δικαιολογούν το υπάρχον άδικο κοινωνικό σύστημα, αλλά κυρίως αναιρούν την ανθρώπινη ιστορία η οποία έχει αποδείξει ότι τόσο ο άνθρωπος, όσο και οι κοινωνίες αλλάζουν όταν αλλάξουν οι συνθήκες και κατά συνέπεια αφαιρούν την υποχρέωση για προσπάθεια εύρεσης και δημιουργίας των κατάλληλων συνθηκών και το δικαίωμα για ελπίδα σε ένα καλύτερο αύριο.

Έτσι, αν η ερμηνεία που δίνουμε στα φαινόμενα αναδύει μυστικές και αόρατες δυνάμεις που κρύβονται μέσα μας και αγνοεί τους φυσικούς νόμους και αρχές, που ισχύουν για όλους και τον καθοριστικό ρόλο των συνθηκών, με την ταυτόχρονη υποστήριξη και ευλογία των ανθρωπιστικών επιστημών, ο άνθρωπος δεν έχει καμία ευθύνη ούτε για τον κόσμο στον οποίο ζει, ούτε για τους άλλους. Μπορεί να επιτελεί γνωστικά προγράμματα με μεγάλη επιτυχία σε παιδιά με αυτιστικό φάσμα συμπεριφορών, χρησιμοποιώντας τους μηχανισμούς της ενίσχυσης και της εξάλειψης της ενίσχυσης, χωρίς να συνειδητοποιεί ότι ρυθμίζει τις συνθήκες και η αποκτημένη γνώση του παιδιού δεν οφείλεται σε κάτι μέσα του που προϋπάρχει και περιμένει να

ενεργοποιηθεί (π.χ. νοημοσύνη), αλλά στις δικιές του δράσεις και στη μεταξύ τους αλληλεπίδραση.

Αν μάλιστα προσθέσουμε και τα συστημικά εμπόδια που θέτει η ιεραρχική δομή της εξουσίας τόσο ως προς τις επαγγελματικές θέσεις, όσο και ως προς τη διαφορετικότητα της γνώσης, αντιλαμβανόμαστε πιο εύκολα το γιατί ένας άνθρωπος που ασχολείται με παιδιά με αυτισμό, ενώ μπορεί να έχει τις καλύτερες προθέσεις, καταλήγει στο να προσαρμοστεί επιτυχώς σε ένα σύστημα που αναδιαμορφώνει πειθήνια, λειτουργικά και προβλέψιμα άτομα, με τη χρήση κατανομής του χρόνου, του χώρου, τήρηση αρχείων (οι περίφημες στρατηγικές της εξουσίας, σύμφωνα με τον Μισέλ Φουκώ) και τις πανταχού παρούσες κάμερες που μεταφέρουν το βλέμμα που εποπτεύει στα ενδότερα της ύπαρξης μας, στερώντας την ευκαιρία για παιχνίδι και αυθορμητισμό και αναπαράγοντας καθημερινά στερεότυπα προγράμματα, δράσεις και συμπεριφορές.

Η ουσιαστική παρέμβαση του παιχνιδιού και η ενισχυτική του δύναμη (πέρα από τα αυτόματα κιναισθητικά ενισχυτικά ερεθίσματα που παράγει κάθε στιγμή) αφορούν το ότι προσφέρει ένα πλαίσιο αποδόμησης της εξουσίας κι αυτό γιατί το παιχνίδι παρότι έχει κανόνες, οι κανόνες αυτοί γίνονται αποδεκτοί από όλους, τροποποιώντας το ριζικά από την κοινωνική πραγματικότητα στη οποία, ανά πάσα στιγμή, ερχόμαστε αντιμέτωποι με κανόνες που ούτε έχουμε ρωτηθεί, ούτε έχουμε επιλέξει, αλλά κυρίως δεν επιθυμούμε.

Στις επόμενες 7 συναντήσεις παιχνιδιού με τα παιδιά, των οποίων ο αριθμός άλλαζε κάθε φορά, εκτός από το κουκλοθέατρο και το κυνήγι του θησαυρού που πραγματοποιήθηκε μία φορά δεν καταφέραμε να τρέξουμε ή να κρυφτούμε, όχι από έλλειψη χρόνου (δεν χρειάζονται περισσότερα από 5 λεπτά) ή ικανοτήτων των παιδιών, αλλά από το φόβο και την ανασφάλεια των εκπαιδευτών για την πιθανή βλάβη που θα δημιουργούσε στα παιδιά η μείωση του χρόνου πραγματοποίησης των γνωστικών προγραμμάτων (και κατά συνέπεια η μείωση του δικού τους χρόνου ενεργούς και αμειβόμενης συμμετοχής), ή για την πιθανή κούραση που θα αισθανόντουσαν τα παιδιά, ή για την ακόμα πιο πιθανή μη ελεγχόμενη και μη προβλέψιμη μεταβλητότητα στη συμπεριφορά των παιδιών που θα δημιουργούσαν τέτοιου είδους αλληλεπιδράσεις.

Πράγματι η μεταβλητότητα στη συμπεριφορά των παιδιών αυξήθηκε εντός του πλαισίου του κουκλοθέατρου, το οποίο λειτούργησε ως διακριτικό ερέθισμα για την επαγωγή νέων δράσεων. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά παρήγαγαν λόγο συμβολικό και λειτουργικό (μάλιστα ένα από τα παιδιά απήγγειλε το ποίημα των Χριστουγέννων, γενικεύοντας τη διάκριση της παράστασης), γέλαγαν, χειροκροτούσαν, απαντούσαν στις ερωτήσεις που τους έκαναν οι κούκλες, έδιναν τη σειρά τους το ένα στο άλλο, στο παιχνίδι με τις μπογιές ένα από τα παιδιά μου ζήτησε να με βάψει, άκουγαν με ενδιαφέρον τα παραμύθια (ενώ τις 2 πρώτες μέρες η αφήγηση ιστοριών ήταν αυθόρμητη και ελεύθερη, μετά χρησιμοποιήσαμε δομημένο λόγο από παραμύθια που έχουμε γράψει και τα οποία είναι έμμετρα και τα χαρακτηρίζει η πλήρης απουσία κακών), ζήτηγαν κι άλλες ιστορίες και, η μεγαλύτερη αμοιβή, κάποιες στιγμές με αγκάλιασαν.

Όσο για το κυνήγι θησαυρού, στα παιδιά δόθηκαν χάρτες (το κάθε παιδί έπρεπε να έρθει να πάρει το χάρτη και να το δώσει στο άλλο παιδί) , στους οποίους είχαμε ζωγραφίσει την κάτοψη του γυμναστηρίου, με διακεκομμένες

γραμμές την διαδρομή που οδηγούσε σε ένα τεράστιο Χ, τον θησαυρό (ένα σακουλάκι με 2 γλυκά τα οποία τα παιδιά έπρεπε να μοιραστούν με τους εκπαιδευτές τους) και χωρίς να προλάβουμε να δώσουμε καμία εντολή, τα παιδιά έτρεξαν προς το σημείο που ήταν κρυμμένος ο θησαυρός (ένα από τα παιδιά αφού ακολούθησε με το δάχτυλο του τη διαδρομή που οδηγούσε στο Χ, μετά αναπαρήγαγε κάνοντας στροφή την ίδια ακριβώς διαδρομή που είδε στο χάρτη), βρήκαν τα σακουλάκια, μοιράστηκαν τα γλυκά και καθ' όλη τη διάρκεια δεν σταμάτησαν να χαμογελάνε.

Αν με τέτοιου είδους δράσεις ενισχύουμε την κοινωνική αλληλεπίδραση και με δεδομένη την αναγκαιότητα του παιχνιδιού για την ομαλή κοινωνικοποίηση των παιδιών, δημιουργούνται ερωτηματικά που αφορούν το σύνολο των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, που ισχύουν σήμερα σε όλα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, ανεξαρτήτου βαθμίδας. Το σχολείο έχει δανειστεί τις πειθαρχικές πρακτικές που ισχύουν στο χώρο όπου επιχειρείται η ριζικότερη αναμόρφωση ανθρώπων, τη φυλακή και έτσι η αυστηρή τήρηση ωραρίων, η θέση της έδρας και των θρανίων στο χώρο της τάξης (πανοπτικών), η τήρηση αρχείων και το τρομαχτικό σημειωματάριο του καθηγητή, η τιμωρία των λαθών και της μεταβλητότητας της συμπεριφοράς, η μαζικοποίηση της γνώσης, η αξιολόγηση των μαθητών, η βαθμολογία, το παπαγάλισμα των πληροφοριών, δημιουργούν συνθήκες ιδανικές για την παραγωγή στερεοτυπικής και προβλεπόμενης συμπεριφοράς, για την εκδήλωση ψυχοπαθολογίας και για την αποφυγή οποιασδήποτε κριτικής σκέψης και αμφιβολίας, συνθήκης απαραίτητης για την παραγωγή νέας γνώσης.

Η τρίμηνη παραμονή μας στο κέντρο ημέρας ..., η προσπάθεια μας να αλλάξουμε λίγο τις συνθήκες και εξαιτίας αυτών τη συμπεριφορά των παιδιών, η ένταξη μας στο δίκτυο εξουσίας και οι περιορισμοί που τέθηκαν, η εμπειρική απόδειξη των αρχών του συμπεριφορισμού και η χρήση τους, ρύθμισαν έτσι τις δικές μας συνθήκες ώστε να αμφιβάλλουμε όχι για τα μέσα αλλά για τους σκοπούς της επιστήμης της ψυχολογίας

Όσο η επιστήμη της ψυχολογίας ασχολείται με την ταξινόμηση και το ετικετάρισμα των παιδιών που δεν πληρούν τις προδιαγραφές προσαρμοστικότητας στο σχολείο (ψυχαναγκασμός, κατάθλιψη, διαταραχή ελλειμματικής προσοχής/υπερκινητικότητα) και δεν ρίχνει το βλέμμα της στην πραγματική αλληλεπίδραση που δημιουργούν οι συγκεκριμένες συνθήκες και τις συνέπειες τους, ενώ παράλληλα παραπλανεί με θεωρίες που ψάχνουν την αλήθεια πέρα από την δυνατότητα αλλαγής και ρύθμισης των συνθηκών, εκτός από το να αναιρεί την ωφελιμότητα και χρησιμότητα της, καθίσταται υπεύθυνη για την διατήρηση της υπάρχουσας κατάστασης, που συμπεριφέρεται και αλληλεπιδρά με τα παιδιά όπως και με τους εγκληματίες.

Η κριτική αυτή αφορά το σύνολο των ανθρωπιστικών επιστημών που μέσω και εξαιτίας του κατακερματισμού τους και της απαιτούμενης από το χρηματοπιστωτικό σύστημα εξειδίκευσης της γνώσης, έχουν δημιουργήσει ένα πολύχρωμο καλειδοσκόπιο ικανό να χαρίζει σε ένα απάνθρωπο κόσμο την ψευδαίσθηση της αναγκαιότητας.